

o zlatých ražbách Jana Lucemburského či Veroniky Csikós o obsazování řízenského biskupství se tématu knihy dotýkají jen okrajově. Svěbytnou otázkou postihuje Alexandra Kaar, která ve svém příspěvku analyzuje mandáty Zikmunda Lucemburského zakazující obchod s husity, tedy styl vládnutí v podobě normativů, o jejichž reálném dopadu jejich vydavatel předem pochyboval a význam pro něho měly především v podobě nábožensko-politické propagandy.

Třetí oddíl, „Situatives Handeln, charakterliche Dispositionen und ‚Image‘ des Herrschers“, má blíže k psychologizujícímu dějepisu a odráží spíše dobový kronikářský diskurz než dějinnou realitu. Autoři se zde vyrovnávají se stereotypy hodnocení způsobu vlády konkrétních panovníků, jež se ze 14. století přenášely až do historického povědomí 19. a 20. století. V tomto duchu Lukas Wolfinger porovnává styl vládnutí Albrechta II. Habsburského s Rudolfem IV. Habsburským, aniž by však dostatečně zohlednil, že kronikáři povětšinou pracovali s opozity a každého panovníka chtěli vykreslit jako individualitu lišící se od předchůdců a následovníků – jinak by čtenáře nezaújali. Julia Burkhardt si klade otázku, za jakým účelem zdůrazňovaly vdovy Alžběta Lucemburská a Alžběta Habsburská lucemburskou dynastickou tradici, a odpověď hledá v jejich snaze posílit dědické a mocenské nároky svých potomků. Psychologický portrét Zikmunda Lucemburského na základě zpráv o jeho chování na kostnickém koncilu črtá Annabell Engel, přičemž hned hodnotí jako politické gesto. Protiklad vůči této studii tvoří text Václava Žúrka, jenž rozbořem básně *Der Meide Kranz* Heinricha von Mügeln zprostředkovává dobový obraz Karla IV. jako „mudrce na trůně“, který se zásadně lišil od dobového kronikářského obrazu Karla IV. jako kněžského krále. Zda však moudrost v pojetí Heinricha von Mügeln odráží skutečný styl vládnutí panovníka, jenž byl tvrdým pragmatikem moci, zůstává otázkou.

Poslední část, do níž jsou zahrnuty především uměleckohistorické příspěvky, měla mnohostranně reflektovat panovníkovou reprezentaci. O stylu vládnutí ale neříká prakticky nic. Pokud totiž neznáme skutečný podíl konkrétního panovníka či jeho okolí, dvora, rádců apod. na vzniku a koncepci jednotlivých děl, pohybujeme se téměř výlučně na rovině hypotéz, jež není možné verifikovat. To je případ studie Romany Petrákové, která považuje výzdobu některých kostelů a klášterů ve Vratislavi za výraz expanze české moci. Platí to i pro text Lenky Panuškové z předchozího oddílu knihy. Autorka v něm vyjadřuje přesvědčení, že astrologické rukopisy

jsou odrazem legitimizace královského majestátu Václava IV., aniž odpovídá na otázku, komu byla tato forma legitimizace určena. Naopak výstižným příkladem veřejně vizualizovaných politických představ jsou architektonické projekty Ulmu a švýcarského Bernu, jež všestranně prozkoumal Richard Němec. Uvedený oddíl „Nutzung von Kunst und Architektur als Medien und Bühne“ tak spolu s příspěvkem Lenky Panuškové, jistě nechtěně, zachycuje markantní rozdíl metodologických přístupů na rituály a ceremonie zaměřené historie a dějin umění, které za reprezentaci, či dokonce za výraz stylu vládnutí považují téměř cokoli, aniž by v teoretické rovině daný problém dostatečně reflektovaly.

MARTIN NODL

Kacíři, barbaři, nepřátelé. Odlišnost a stereotypy v pozdním středověku, edd. Vojtěch BAŽANT – Věra VEJRYCHOVÁ, Centrum mediévistických studií – Filosofie, Praha 2016

302 s., ISBN 978-80-7007-456-5

Ústředním tématem sborníku, na jehož vzniku se podíleli zejména mladí historici a žáci profesora Martina Nejedlého, je vnímání jinakosti, tedy lidí a společenství odlišného jazyka, víry či zvyklostí. Pozornost se zaměřuje zejména na výjimečnost českých zemí v rámci střední Evropy, pohled Západu na české země a obecné pojetí národa ve středověku. Metodická východiska shrnuje úvodní esej editorů Vojtěcha Bažanta a Věry Vejrychové *Narativní utváření odlišnosti v pozdním středověku*. Stručně nastiňuje jednotlivé přístupy k problematice kolektivních představ o druhých, jež je současně neoddelitelně spjata s otázkou vnímání sebe sama a utváření vlastní identity, zároveň upozorňuje na mnohost především kolektivních identit a jejich časovou podmíněnost. Autoři dále formulují faktory, které se na utváření odlišnosti podílejí – stereotypy, hranice a žánrovou podmíněnost. Jako tematický rámec pro ukotvení jednotlivých textů zvolili tři vzájemně se prolínající a doplňující kategorie vnímání odlišných subjektů, jež jsou obsaženy i v názvu publikace: „kacíři“, „barbaři“ a „nepřátelé“.

Široký teritoriální i metodologický záběr má první studie Sary Vybíralové *Západní a střední Evropa pozdního středověku v zrcadle vzájemných stereotypů*. Autorka zkoumá proces konstrukce

stereotypů na základě pramenů, v nichž lze typizované představy o cizích zemích a cizincích vysledovat nejčastěji – kronik, cestopisů a paremiologických útvarů. Poutavě sepsaný text je cenný mimo jiné představením řady evropských pramenů, které v této souvislosti zatím nebyly využity. Jan Vojtíšek ve stati *Zbabělí Uhři, nebo zpupní Francouzi? Porážka u Nikopole (1396) v soudobých francouzských narativních pramenech* sleduje reflexi známé bitvy ve třech dobových textech. Přípsání porážky uherské zbabělosti přitom není primárně vyjádřením národnostního stereotypu, ale především nalezením jiného viníka prohry než francouzské rytířstvo.

V příspěvku *Heterodoxie, etnická odlišnost a zobrazení nepřítele ve francouzských a burgundských pramenech 15. století* se Věra Vejrychová zabývá formou zobrazování tří kategorií nepřátelství – etnického, náboženského a politického – v konkrétních dějinných situacích. Podle autorčiných zjištění se v pramenech objevují společné charakteristiky a motivy. Oproti možným očekáváním Vejrychová například konstatuje, že zkoumaná historiografická díla (až na jedno) nejsou z hlediska zobrazování politického nepřátelství ve skutečnosti příliš konfrontační, není tu potřeba nepřítele zobrazovat a definovat a téměř se zde neprojevuje osobní postoj pisatele, ačkoli bychom angažovanost daných kronikářských textů předpokládali. Kateřina Lošťáková ve studii *Husitské ohlasy v soudobých Flandrech* tematizuje a současně částečně zpochybňuje názor soudobých autorů, že radikální odnože husitství mají pikartské kořeny. Autorka se dále věnuje šíření husitského učení ve Flandrech, společenským a politickým reakcím a zachycení tohoto fenoménu ve dvou tamních kronikách. Ačkoli se obě o husitství zmiňují (někdy zcela v rozporu s realitou), ani jedna z nich nehovoří o translaci husitských idejí do Flander a zpět. Lošťáková to připisuje záměrnému distancování se od nebezpečné hereze.

Ondřej Vodička ve stati „*Co Čech, to kacíř. Obraz Čechů v kronikách německých měst v době husitské*“ sleduje výpověď čtyř narativních textů. Nepřekvapí, že ve vzniku stereotypu „Čech – kacíř“ hrály zásadní roli Dekret kutnohorský, kostnický koncil a vypuknutí husitské bouře. Zajímavější zjištění je, že negativní charakteristiky jsou často vykreslovány na základě světských, nikoli náboženských motivů. Podle autora národnostní perspektiva v kronikách někdy překračuje rámec husitství, a stereotyp tak objímá Čechy jako celek, ať už husity, nebo katolíky. Říšské ohlasy husitství doplňuje text Jiřího Petráška „*Strážte se heretiků. Postoj Mikuláše z Javora k husitům,*

analyzující reakci na manifest pěti tábořských hejtmanů. Podle Petráška deklaroval heidelberský mistr Mikuláš z Javora ve spisu *Responde stulto* svá stanoviska v souladu s literárním žánrem protikacířského traktátu, stejně tak si počínal i v případě profilu husitů, neboť používal klasické motivy protikacířského diskurzu.

Rozsáhlý příspěvek Martina Pjechy *The Changing Perception of the Hussites in the Thoughts and Works of Johannes Nider* zkoumá vnímání husitského hnutí v dílech *Contra heresim Hussitarum* a *Formicarius*. Oproti předešlým reflexím na téma Nider a husitství Pjecha lépe vystihuje dynamiku jeho názorů. Podle autora prošel vlivem událostí Niderův postoj k husitům proměnou od nesmířlivého odmítnutí ke kompromisnímu stanovisku, jež spočívalo například v ochotě hledat společná témata s umírněným křídlem a současně v přehodnocení užívané terminologie. Studie Vojtěcha Bažanta *Husité, Turci a pravá víra u Aenea Silvia Piccolominiho* analyzuje z hlediska zobrazování náboženské a kulturní odlišnosti spisy *Historia Bohemica* a *De Turcarum origine et moribus*. Autor v nich nachází analogické principy konstruování „druhého“. Při zobrazování obou skupin podle něj humanista čerpal ze společné platformy heretických, pohanských a barbarických motivů, přičemž náboženskou odlišnost dává do souvislosti s odlišností civilizační. Bažant vhodně připomíná, že Aeneas se nesnaží pouze o vykreslení jinakosti, ale jinakost používá jako prostředek křesťanské sebeidentifikace a morálního mementa. Studii doplňuje autorův překlad druhého Aeneova textu.

Závěrečný text Jana Biedermana *Vozová hradba a vojenský řád. Univerzální vzor či národnostní specifikum ve vztahu k válečnému umění? se* poněkud vymyká z tematiky monografie, neboť se nezabývá středověkou percepcí společenské skupiny a identity, ale recepcí a transferem konkrétní praxe (byť spojené s určitou národnostní skupinou), a to z velké části jejím praktickým přejímáním. Podle autorových zjištění českou vojenskou taktiku v průběhu 15. století přijímalo blízké okolí, částečně se objevila i ve východní Evropě, vždy byl však alespoň přítomen český element, a šlo tudíž primárně o český fenomén. V zemích západní Evropy taktika reflektována nebyla. Písemné prameny, které se vozovou hradbou zabývají, o ní píší převážně neutrálně a v praktickém duchu. Podle Biedermana v podstatě nenacházíme hodnotící zmínky, jež by vozovou hradbu například považovaly za vzor pro evropské válečnictví, což může působit ve srovnání s prezentací vozové hradby v moderní historiografii poněkud překvapivě.

Ačkoli je publikace souborem převážně juvenilií jednotlivých autorů, přináší řadu závažných podnětů. Editorům se přes široce formulované téma a disparátnost sledovaných problémů podařilo udržet sevřenost sborníku, což podtrhuje i fundovaná předmluva. Velká přednost také spočívá v atraktivitě vybrané látky, která je trvale aktuální a společensky univerzální, k jejím předpokládaným čtenářům proto jistě nemusí patřit pouze medievisté.

ANNA PAVLÍKOVÁ

EDICE A POMOCNÉ VĚDY HISTORICKÉ

Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. (1378 dec. – 1419 aug. 16).
Tomus VIII. *Fontes qui in archivis regionalibus terrae Moraviae et in archivis civitatum Brunensis et Ostraviensis asservantur*,
edd. Richard PSÍK et Václav BOK,
cooperantibus Pavel HRUBOŇ,
Kamil HARVÁNEK, Tomáš KREJČÍK,
Universitas Ostraviensis, Ostraviae 2015
449 s., ISBN 978-80-7464-755-0

Osmým svazkem dosáhla ediční řada *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.* významného milníku, neboť jím bylo dokončeno zpracování materiálu z Moravy a českého Slezska. Autorům připadl nevděčný úkol shromáždit listiny a listy roztroušené po okresních archivech, k nimž si nakonec přibrali i fondy archivů statutárních měst Ostravy a Brna. Hlavní editoři, klasický filolog Richard Psík a germanista Václav Bok, svojí specializací vhodně pokryli jazykový profil většiny zpřístupněných dokumentů, jejichž počet nakonec dosáhl úctyhodných 504 (317 z nich jsou listiny). A hned na začátku je třeba vyzdvihnout, že na rozdíl od sedmého svazku RBMV autoři zahrnuli do svého hledáčku i úřední opisy.

Podle novelizovaných pravidel RBMV je edice prováděna formou náhradních regestů v jazyce originálu, u německých a českých dokumentů předchází latinský záhlavní regest. Z originálního znění je transkribována datace, případně i incipity areng či kancelářské poznámky. Transkribována jsou i všechna osobní a místní jména. Podle

zavedeného úzu edice jsou transkripce součástí plynulého textu regestu, zatímco současné názvy lokalit následují v hranatých závorkách. Toto řešení, rozdílné například od RBM či *Regest Imperii*, nepovažují za příliš šťastné, neboť neumožňuje jasné vizuálně oddělit text psaný editorem od dikce listiny. Problematický je rovněž způsob řazení jmen v rejstříku, který zohledňuje předložku *de* (nadto nezávisle na skutečnosti, zda jde, nebo nejde o predikát); řazení ovlivňuje i mnohdy proměnný či nejednoznačný status (funkce) jednotlivých osob. Orientaci naopak usnadňuje hustý systém křížových odkazů, jenž zohledňuje jak transkripce jmen a názvů, tak i současné znění. Lze také kvitovat, že šlechtici jsou uváděni s příslušnou stránkou jak pod křestním jménem, tak pod predikátem či domicilem. To je značná výhoda oproti edicím, kde se čtenář dobere hledaného až po následování třetího či čtvrtého křížového odkazu.

Oproti starším svazkům václavských regest, které v aparátu uváděly pouze odkazy na dosavadní ediční či regestové zpřístupnění, se v posledních svazcích stále více objevují odkazy na sekundární literaturu. Tento trend je pro současnou ediční praxi charakteristický a vychází vstříc praktickým zřetelům a uživatelskému pohodlí. Každý čtenář, jenž není s příslušnou látkou do detailu seznámen, ocení odkazy na práce nabízející základní kontext. Uvedený požadavek zohlednil i osmý svazek, byť je literatura dle editorů uváděna „pouze výběrově s důrazem na práce diplomatické povahy“. I vzhledem k teritoriálnímu záběru nelze po editorech chtít komplexní rešerše literatury k jednotlivým roztroušeným dokumentům, přesto si myslím, že zůstali mnohdy na půli cesty a odkazy na literaturu vypadají značně nahodile. Z téměř 130 dokumentů, které se týkaly markraběte Jošta, se jen ve zlomku nachází odkaz na biografii od Václava Štěpána. Joštův životopisec přitom zohledňoval téměř veškerý materiál, a přestože k jeho způsobu výkladu můžeme mít výhrady, právě pro uvedení do kontextu je jeho práce neocenitelná. Stejně nedůsledné je využití děl ke Kravařům (Štěpánaova biografie Lacka z Kravař, Baletkova monografie), Kunštátům (monografie Petra Futáka a Miroslava Plačka) či pánům ze Sovince (monografie Davida Papajíka). Z biografie Martina Čapského o Přemku Opavském je pak důsledně recipován záznam v itineráři, ale přitom jen výběrově obsírnější text v jádru knihy. Pokud monografie ke šlechtě byly většinou, byť nedůsledně, recipovány, zkrátka přišly regionální dějiny. Aniž bych si chtěl činit nárok na úplnost (prošel jsem jen publikace, které jsem měl při ruce), byly by užitečné odkazy na práce k dějinám Žďáru nad Sázavou (Metoděj